

on-line >>> www.alnari.rs
mail to >>> office@alnari.rs

Naziv originala:
Lisa J. Shannon
A THOUSAND SISTERS

Copyright © 2011 by Lisa J. Shannon
Translation Copyright © 2012 za srpsko izdanje Alnari d.o.o.

ISBN 978-86-7710-830-4

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Obala
spasa
L I Z A Š E N O N

Prevela Aida Bajazet

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2012.

*Posvećeno nebrojenim tihim
heroinama Konga i Stjuartu Šenonu,
mom ocu i čutljivom, mudrom vodiču*

Beleška autorke

Ovo je istinita priča. O Kongu, zemlji rastrzanoj ratovima i sukobima ekstremnih grupa, zaista nije potrebno ništa izmišljati niti dodavati. Svi događaji opisani u ovoj knjizi istiniti su; najveći deo zabeležen je i kamerom. Dijalozi su uglavnom transkribovani sa video zapisa, onako kako su mi ih u tom trenutku preveli. Neki intervjui sažeti su pošto sam ih vodila na više mesta. Pojedini delovi knjige nisu dati po hronološkom redu. U knjizi nema izmišljenih likova, međutim, da bih zaštitila ljude s kojima sam se susretala i razgovarala, izmenila sam njihova imena. Osim toga, opet njihove bezbednosti radi, izostavila sam mnoge detalje u opisima (ali je to jasno naznačeno u tekstu).

Uvod

Kongo u nekoliko reči

Na kraju genocida, koji se u Ruandi desio 1994. godine^{*}, više od dva miliona pripadnika plemena Hutu izbeglo je u susedni Zair. Među njima se našlo i oko 100.000 članova terorističke organizacije Interahamve^{**}, koji su izvršili pomenuti genocid, i posle toga se izmešali s izbeglicama, pronasavši bezbedno utočište u logoru pod zaštitom Ujedinjenih nacija.

Zbog nemoći međunarodnih organizacija da identifikuju članove Interahamvea, Ruanda i Uganda angažovale su Lorana Kabilu, vođu pobunjenika, da upadne u Zair i osvoji ga. Prilikom tog napada uništeni su izbeglički logori Hutua, a preživeli članovi Interahamvea sakrili su se po šumama Konga, promeniivši naziv u Demokratske oslobodilačke snage Ruande (FDLR).

* Građanski rat u Ruandi besneo je od 1. X 1990 – 4. VIII 1993, a genocid se dogodio u prvoj polovini 1994, odnosno od 6. aprila do sredine jula. Tada su pripadnici većinskog plemena Hutu na nezamislivo surove načine sistematski pobili oko milion manjinskih Tutse – prema procenama iz februara 2008. broj žrtava iznosi preko 1.074.000. Međunarodna zajednica pravila se da ne vidi to krvoproliće, a Ujedinjene nacije su čak u vreme najvećeg klanja smanjile broj svojih mirovnih snaga u Ruandi, što je većinskim Hutuima omogućilo da bez ikakvih poteškoća mesecima natenane masakriraju Tutse. Stručnjaci smatraju da do genocida ne bi došlo da su plavi šlemovi intervenisali.

** Interahamve i Impuzamugambi su paravojne formacije Hutua, čiji su pripadnici tokom genocida počinili većinu ubistava i drugih zločina.

Potpomognut ruandskom armijom, Kabila je uspeo da svrgne sa vlasti u Zairu dugogodišnjeg diktatora Mobutua Sese Sekoa, posle čega je proglašen novim predsednikom te zemlje, koja je promenila ime u Demokratska Republika Kongo.

Međutim, savez između Ruande i Kabile nije potrajao. Ruanda i Uganda umešale su se 1998. još jednom u kongoanske stvari, ovog puta na strani milicije Pokret za demokratiju u Kongu, koja preuzela kontrolu nad provincijama Severni Kivu i Južni Kivu. U sukob su se uključile bande ološa i ništa boljih milicija, čak i lokalne snage Mai-Mai, ozloglašene zbog praktikovanja crne magije. Kabila je oformio sopstvenu alijansu s okolnim zemljama kao što su Zimbabve, Angola i Namibija. Zbog izuzetnog rudnog bogatstva Konga, sukob u Kongu izrodio se krvav pokolj poznati i kao Afrički svetski rat.

Loran Dezire Kabila ubijen je u januaru 2001. godine. Ovaj sukob tehnički je okončan 2003, ali je mirovni sporazum potpisan tek 2006. kada su u Kongu, uz snažnu međunarodnu podršku, održani prvi slobodni izbori još od sticanja nezavisnosti te zemlje. Za prvog demokratskog predsednika od 1960. godine izabran je Kabilin sin Žozef.

Nažalost, krvavi sukobi nastavili su se na istoku zemlje.

U Kongu je angažovan veliki broj pripadnika mirovnih snaga UN (MONUC), čak 17.000 vojnika, sa zadatkom da štite civilno stanovništvo i velikim ovlašćenjima. Međutim, s obzirom na veličinu zemlje i opšti haos koji je u njoj vladao, ova cifra je smešna. S druge strane, kongoanska armija broji 125.000 vojnika, mahom bivših pripadnika paravojnih milicija koji su se integrisali u ovu ozloglašenu, korumpiranu i nedisciplinovanu vojsku.

FDLR je preživela i lokalno stanovništvo i dalje je zove prvobitnim imenom Interahamve (Oni koji ubijaju zajedno). Mada je broj njenih pripadnika spao na 6.000 do 8.000 vojnika, još uvek kontroliše čak 60 posto Južnog Kivua.

Nacionalni kongres za odbranu naroda (poznat i kao CNDP) i odbrambene snage Tutse pod vođstvom generala Lorana Nkunde (tvrdi se da ga podržava Ruanda) pokrenuli su krajem 2008. godine novu ofanzivu i velike sukobe u Severnom Kivuu. General je uhapšen 2009. godine.

Obala spasa

Ujedinjene nacije optužile su sve države umešane u rat da koriste sukobe kao pokriće za pljačku ogromnog rudnog bogatstva Konga. Ruanda, Uganda i Burundi, kao i članovi vlade Konga, zaradili su na stotine miliona dolara od otimačine i prodaje rudnog blaga ove zemlje.

Posledice? Više od 5,4 miliona ljudi izgubilo je život u ratnim sukobima od januara 2008, najkrvavijim od Drugog svetskog rata. Svakog meseca umire po 55.000 ljudi. Seksualno nasilje i masovna silovanja su zastrašujućih razmera. Kongo se smatra „najgorim mestom na planeti za žene“.

Novinarka Liza Ling ovako je opisala istočni Kongo: „Najstrašnije mesto na svetu. I najzanemarenije.“

PRVO POGLAVLJE

Video - zapisi iz Konga

Telefon mi je zazvonio u zlo doba, rano izjutra. Nekako sam teturajući se uspela da se dokopam mobilnog telefona. Na displeju se pojavio broj koji počinje sa 011-243-99. Neko iz Konga. Dešavalo se da me zovu iz UN, neki poručnik zvani 'hitno mi trebaš, koji bi, kada bih kasnije pozvala, redovno bio nedostupan. Imao je običaj da me zove i načelnik milicije da mu dam preporuku za posao pošto je dobio otkaz zbog „ponašanja neprimerenog zaposlenom u humanitarnoj službi“. Ili bi to mogao biti Serž, moj vozač iz Konga, koji ljutito kaže: „Opet neki jebeni posao.“ Trošio je dragocene minute na mobilnom samo da bi se našalio sa mnom. Kikotali bismo se sve dok ne bi prekinuo vezu.

Demokratska Republika Kongo – zemlja poznatija kao najružasnije mesto na planeti. Domovina prvog Afričkog svetskog rata, najkrvavijeg sukoba od vremena Drugog svetskog rata. Mesecima se trudim da izbacim sve te slike iz glave, ali one se uporno vraćaju, kucaju mi na vrata poput inkasanta ili bivšeg momka koji bi ponovo da mi se uvuče u krevet.

Ipak, ovog jutra bilo je drukčije.

„Sećaš li se?“

Da, Eriče. Sećam se.

* * *

Stigle su mi vesti iz Kaniole. Jedne nedelje pre mnogo meseci koračala sam najzabačenijim naseljima tog grada, razbacanim po obodima planinskog venca, oivičenog ogromnim šumama. Od genocida u Ruandi 1994, ove šume, udaljene svega trideset kilometara od granice, bile su pod kontrolom paravojske Hutua, poznatije pod imenom Interahamve, što na jeziku naroda Ruande znači „oni koji ubijaju zajedno“. Ova militantna organizacija poznata je i pod nazivom Demokratska oslobodilačka vojska Ruande (FDLR).

Baš juče sam razmišljala o Kanioli dok sam, pijuckajući čaj za pometi, prolazila mojom ulicom pored starih portlandskih kuća i drvoreda oraha. Nisam vernik i nikada ne citiram Bibliju, ali tada mi na um pade jedan psalm: da pođem i dolinom sjena smrtnoga... Ako se ijedno mesto na svetu može nazvati dolinom smrti, onda je to svakako Kaniola. Za pet i po nedelja, koliko sam provela u Kongu, najstravičniji zločini desili su se upravo tamo. A ja sam hodala tim tlom i nisam se plašila. *Doslovno, koračala sam dolinom smrti.*

Nasmešila sam se samoj sebi.

Ovog jutra sedim ispred ekrana svog laptopa pijuckajući novu šolju čaja i zureći u sadržaj imejla koji sam upravo dobila i koji uopšte nije zabavan. Piše mi moj prijatelj Erik, konzervacionista iz Konga, s kojim redovno održavam kontakt: „Prosleđujem ti članak o sedamnaest izmasakriranih žrtava u Kanioli. Sećaš li se tog mesta?“

Naravno da se sećam. Ko bi tako nešto mogao zaboraviti?

Međunarodne vesti navode: „Bila je to odmazda. Krenuli su na kuće. Tiho su se ušunjali. Da bi onemogućili ljude da uzbune ostale, prvo su ih podavili, a onda iskasapili noževima... Napadači su ostavili poruku u kojoj kažu da će se vratiti.“

Dvadesetoro povređenih. Osamnaestoro otetih. Sedamnaestoro mrtvih.

Kada sam drugi put pročitala vest, pretrnula sam pročitavši rečenicu koja mi je kod prvog čitanja promakla. „Među žrtvama je i otac devojke koju su prethodno oteli pripadnici Interahamvea, a koju je pre toga oslobodila regularna vojska.“

Obala spasa

Tokom boravka u provinciji Južni Kivu intervjuisala sam više stotina ljudi i zabeležila mnoštvo priča o otmicama i bezbroj svedočenja o nemoći regularne vojske Konga, koja je doslovno *bežala* pred borcima Interahamvea. Međutim, čula sam i jedno koje je govorilo o hrabrosti vojske, koja je zaštitila civile. Prava retkost. U Kanioli sam upoznala tri devojke koje su oteli pripadnici Interahamvea, a koje je oslobodila regularna vojska.

Odnosi li se ovaj članak na tu porodicu? *Nema sumnje.*

Nekoliko dana kasnije čula sam se s jednim majorom UN koji je potvrdio moje strepnje. „Ako se sećaš poslednjeg dana svog boravka, onda tačno znaš gde se to dogodilo.“

Jednog dana, kada nisam imala ništa pametnije da radim, otišla sam u Kaniolu. Tamo sam provela manje od dana, tek jedno nedeljno prepodne, prolazeći selom i nadajući se da ću imati prilike da razgovaram sa spasenim devojka. Otišli smo u njihovu kuću i skoro sat vremena razgovarali s tim tinejdzerkama, njihovim bratom i očajnim ocem. Na odlasku, on se okrenuo prema nama i zajedljivo nas upitao: „I sada kada ste razgovarali s nama, šta nameravate da *preduzmete*?“

Zgrabila sam plastičnu kutiju u koju sam smestila video-trake s putovanja. Od mog povratka ona stoji u uglu sobe. Nisam je otvorila niti pregledala sadržaj tih video-zapisa. Prebirem po nemontiranim, sirovim snimcima, koji se u filmskoj industriji nazivaju „dnevnjaci“, i pronalazim onaj iz Kaniole.

Sve deluje mirno. Zaista, nigde nema tragova krvi. (Tokom boravka u Kongu, nisam videla nijedno telo poginulog.) Ipak, dok gledam snimak, od uzbuđenja mi se tresu ruke. Pregledavam kadar po kadar, sve dok ne nađem na mesto na kom se jasno vide likovi svih osoba s kojima sam razgovarala tog dana. Snimam ih, eksportujem u digitalni format, režem na CD i slažem u plastičnu fasciklu.

Toliko toga sam propustila dok sam bila tamo. Čula sam od nekoćine da ljudi u Kongu imaju drukčiji pogled. To sam primetila samo prvog dana i nikada više. Sada, dok pregledam stare snimke, sasvim je očigledno da svi ti ljudi imaju uplašen pogled. Posmatram im oči. U njima nema sjaja, mrtve su i pogled im je tup. Novinarka Liza Ling nazvala je taj izraz lica „pogledom u oči smrti“.

Liza Šenon

Danima sam pregledala te snimke i slučajno naletela na svoju fotografiju snimljenu drugog dana boravka u Africi. Stojim na granici, na strani Ruande, ispred mene je stari, rasklimatani drveni mostić. Treba samo da ga pređem i eto me u Kongu. Sva sam raščupana od polučasovnog leta iz Kigalija.

Čudno. Gledajući snimak primećujem da mnogo trepćem. Kapci mi trepere. Tada se, zaista, nisam plašila, ali dok gledam snimak shvatam da zapravo jesam.

Zašto sam otišla tamo? Zašto me je sve to proganjalo? Zašto sam sve to istraživala?

Svakako ne zbog lične slave ili zato što sam želela da napravim nekakav zabavan projekat. Bili su mi potrebni odgovori.

DRUGO POGLAVLJE

Najzelenija trava

Kao što često biva, sve započinje i završava sa *Oprom*.

Avgust je 2004. godine. Sedim u kancelariji svog psihologa. Ona mi reče bez oklevanja. „U poslednje vreme mnogo gledate *Opru*.“

Nisam od onih koji vole da pričaju o svojim dnevnim navikama, ali onedavno svako po podne u četiri sata zakucam se pred TV i ne propuštam druženje s gospođom Vinfri. „Kako ste to znali?“

„Depresivne osobe sede pred televizorom i obično ne propuštaju Oprinu emisiju.“

Čekajte, kažete depresivne? Nije mi bilo jasno otkud joj to. Po meni, depresivne osobe su one koje kunjaju po ceo dan u krevetu u zamračenoj prljavoj sobi, zureći u digitalni sat kako okreće minut za minutom. Ja se ne uklapam u tu sliku. Možda jesam pod stresom. Kako ne bih bila? Otac mi umire od raka, ali inače sam dobro.

Zadovoljna sam svojim životom. Dvadeset devet mi je godina, imam svoju putanju, čvrsto je se držim, i zasad bih rekla da sve ide kao po loju. Živim u maloj viktorijskoj kući sa cvetnom baštom, u kvartu sa mnogo šetališta i finih ljudi; bavim se kreativnim poslom, solidno zarađujem i imam divnog muškarca, uz kog mogu noću da se usuškam. Njegovo ime je Ted, Englez je, i osim što mi mnogo znači, on mi je i poslovni partner. Nismo venčani, ali to nam ne smeta. Imamo čvrstu vezu i to parče papira ništa nam ne znači. Odlično se uklapamo i super funkcionišemo.

Ted je zaista divan. On je sve što sam ikada želela. Nežan. Dobar. Kreativan. Zabavan. Opušten. Mada je stariji od mene petnaest godina, sa svoje 44 oseća se i ponaša kao da su mu 22. Onako veseo i dobrodušan, u stanju je da izmami osmeh i najnamrgođenijoj kasirki u samoposluzi ili najmrzovoljnijem momku u video-prodavnici. Nije od onih koji mnogo pričaju (jesam li već spomenula da je Englez?), ali među nama vlada sklad kao da smo najbolje drugarice, a ne ljubavni par.

Bavimo se fotografijom. Pravimo *lajfstajl* fotografije, onakve kakve vidate u prodavnicama zdrave hrane, na lekarskim brošurama ili u reklamama za bračno posredovanje. Lepota ovog posla je u tome što prodajemo slike koje, opet, kada ih stavite u svoj oglasni prostor – mogu prodati bilo šta. Najbolje su one koje posmatraču prenose dve stvari: savršenstvo i emociju. Ispravka: iluziju prave emocije koje nastaju pošto kažemo: „Jedan, dva, tri – ptičica!“

Ted fotografiše, a ja sam umetnički direktor i producent. Dovlačim savršene manekenke na peščane plaže iznad kojih se pruža nebo bez ijednog oblačka ili na najzeleniji uređeni travnjak, kažem im da podignu ruke uvis kao da žele da dotaknu nebo, a zatim da skaču i glume savršenu sreću. Zatim te fotke prodajemo agencijama, a one ih prodaju preko interneta. Kupci do fotografija dolaze jednostavnim ukucavanjem reči „sloboda“ u pretraživač *Google*.

Te fotografije nas dvoje nazivamo obeščašćenim, da bismo svima stavili do znanja da nismo umislili da je to što radimo umetnost. Ted na zabavama ima običaj da u šali kaže da prodajemo svoje duše. Za nas je bavljenje stok-fotografijama samo način da zaradimo i ostvarimo neki drugi cilj. Ipak, Ted želi koliko god je to moguće da ljudima prenese pravu emociju, pa modelima, koje plaćamo sto dolara na sat, stalno ponavlja između dva škljoca dok ih fotografiše: „Još radosti. Još sreće. Smejte se.“

TREĆE POGLAVLJE

Umiranje ume da bude veoma naporno

Otežano disanje i hroptanje započelo je usred noći. Ovde to nazivaju samrtnim ropcem. Mada je moja uloga bila da budem uz svog oca za slučaj da mu nešto zatreba, spavala sam kao da se ništa ne dešava. Moj sunderasti dušek bio je prostrt na podu trpezarije usred mnoštva bočica lekova i cevčica; očev bolnički krevet bio je gurnut u ugao sobe, a naspram njega stajao je starinski kredenac. Trgla sam se iz sna ignorišući sve znakove koji su mi govorili da je ovo najverovatnije očeva poslednja noć.

Izjutra me nazvala majka. Stigla je i medicinska sestra, koja mi je objašnjavala da je moj otac sada u „aktivnoj fazi umiranja“.

Očeve oči polako su se gasile, a disanje postajalo sve teže. Sestra nas je upozorila da ovo stanje može potrajati danima i da „umiranje ponekad ume da bude veoma naporno“.

Prošao je još jedan sat. Očev krvotok se usporio, koža na stopalima i šakama poprimila je providnu plavičastozelenu boju. Pidžama mu se natopila znojem. Neko je zgrabio makaze, rasekao je i umotao njegovo telo, metar devedeset i pet dugačko, u ružičaste čaršave. Svi su izašli, a ja sedoh do njega i uzeh ga za ruku. Na um mi pade neka molitva koju sam davno naučila u školi. Godinama je nisam naglas izgovorila. *Neka ide sve dođavola. Sami smo.* Nagnula sam se nad njega tiho pevuseći molitvu.

Okrenuo je glavu da bi me bolje čuo. Uto se sestra vratila u sobu. Videvši da se tata polako gasi i nestaje, dozvala je i ostale. „Vreme je.“

Iza leđa sam osetila paniku i čula plač, ali nisam dizala glavu. Nastavila sam da pevušim molitvu. Onda mi je neko položio ruku na rame i, kao iz velike daljine, čula sam glas koji mi je rekao: „Umro je.“

Odmakla sam se potpuno isključena, kao kada neko u bioskopu ode do toaleta i propusti glavnu cenu u filmu. Htedoh da upitam najbližu osobu jesam li nešto propustila. Ali, nisam. Dok su oni plakali, ja sam zurila u očevo telo. Onako opružen u postelji, otac mi je ličio na džinovsku, bledozelenu žabu.

Sestra je isključila pumpu s kiseonikom.

Pošto su ga ubacili u plastičnu vreću bordo boje i odneli ga, sve što je ostalo od mog oca bili su obrisi njegovog tela na ružičastom čaršavu. Dugo sam tamo sedela posmatrajući ih. Učinila sam to i sutradan, i narednog dana, sve dok jednog dana nisu razmontirali krevet i odneli ga. Na njegovo mesto vratili su trpezarijski sto, za kojim će brojni rođaci, bliži i dalji, jesti kinesku hranu iz kartonskih kutija, baš tu, na mestu gde je moj otac ispustio dušu.

Kremaciju smo obavili nekoliko dana kasnije. Sunce mi je išlo u oči i jedva sam uspevala da vidim ljude raštrkane po padini modernog groblja iz šezdesetih, okrenutog ka portlandskom autoputu Sanset. Zurila sam u običnu drvenu kutiju u koju su pohranili očev pepeo. U sebi sam pokušavala da razjasnim matematičku nedoumicu: kako je moj otac, visok 195 cm i težak 113 kg mogao stati u ovu kutiju, pa makar i u obliku pepela? Koliko procenata njegovog tela je zapravo ovde?

Pokušavala sam da izračunam. Danas sahranjujemo samo deo njegovog pepela. Ostatak će već nekako rasporediti. Deo su sipali u ružičasto-zelenu urnu, koju će moja majka držati na dasci iznad svog kamina, deo je završio u medvediću s natpisom „deka“, namenjenom unucima, a deo će razbacati po žitnim poljima po kojima je kao dete voleo da se igra. Prestala sam da računam. Glupo je. A moj otac nije bio glup čovek.

Radio je za vladu. Davao je prednost jednostavnim stvarima: nosio je pantalone od poliestera, jer ih ne treba peglati, i kuvao je u mikrotalasnoj